

KS. PAWEŁ PAŁKA

DYSCYPLINA SAKRAMENTÓW
WEDŁUG DEKRETU SOBORU WATYKAŃSKIEGO II
DE ECCLESIIIS ORIENTALIBUS CATHOLICIS

Jednym z trzech dokumentów doniosłej wagi dla Kościoła, promulgowanych na zakończenie III sesji Soboru Watykańskiego II w dniu 21 listopada 1964 r., jest *Dekret o Katolickich Kościołach Wschodnich (Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis)*.¹ W końcowym głosowaniu za jego przyjęciem opowiedziało się 2 110 ojców soborowych przy 39 tylko głosach przeciwnych.² Papież Paweł VI, promulgując wspomniany dokument, ustalił dla niego *vacatio legis* na dwa miesiące z tym jednak, iż dla słusznej przyczyny patriarchowie wschodni czas ten mogli skrócić lub przedłużyć.³

Treść dekretu ujęta jest w 30 punktach. Po krótkim wstępie, w którym sobór wyraża pełne uznanie dla bogatej spuścizny Kościołów Wschodnich i ich obrządków (1), dekret traktuje tu: o kościołach partykularnych, czyli o obrządkach (2—4), o zachowaniu duchowej spuścizny Kościołów Wschodnich (5—6), o patriarchach wschodnich (7—11), o dyscyplinie sakramentów (12—18), o kulcie Bożym (19—23) oraz o stosunkach z braćmi Kościołów odłączonych (24—29). W zakończeniu wreszcie (30) sobór wyraża radość z powodu owocnej i czynnej współpracy wschodnich i zachodnich Kościołów Katolickich oświadczając, iż wszystkie dyspozycje prawne w tym dekrete zawarte są ustanowione dla obecnych tylko warunków, tj. dokąd Kościół Katolicki i odłączone Kościoły Wschodnie nie nawiążą pełnej łączności ze sobą. Tutaj też sobór zwraca się do wszystkich chrześcijan z zachętą do modłów o jedność chrześcijaństwa.

¹ AAS, 57 (1965) 76—89. Dwa inne dokumenty to: *Constitutio Dogmatica de Ecclesia* i *Decretum de Oecumenismo*.

² Por Wilhelm de Vries, *Il Decreto Conciliare sulle Chiese Orientali Cattoliche*, „La Civiltà Cattolica”, 116 (1965) 108—121.

³ Świadczy o tym dołączona do tekstu Dekretu „Notificatio” o następującym brzmieniu: „Pro Decreto De Ecclesiis Orientalibus Catholicis Summus Pontifex statuit vacationem legis duorum mensium, facta tamen facultate Patriarchis illam iusta de causa reducendi vel prorogandi”.

W poniższych wywodach zajmiemy się jedynie bliższą analizą tej części dekretu, która traktuje o dyscyplinie sakramentów (de disciplina sacramentorum) z uwzględnieniem jednak postanowień o współudziale wiernych z wyznawcami Kościołów odłączonych w przyjmowaniu i udzielaniu sakramentów (communicatio in sacris quoad sacramenta). Dekret, zgodnie zresztą ze swym charakterem, ogranicza się tu jedynie do omówienia tych spraw dyscyplinarnych, które domagały się dokładniejszego sprecyzowania i wyjaśnienia lub pełniejszego dostosowania do tradycji Kościołów Wschodnich i rozwijającego się ducha ekumenizmu. Zgodnie z tym w materii przez nas omawianej sobór daje dyspozycje tylko odnośnie do niektórych spraw związanych ze sprawowaniem i przyjmowaniem sakramentów. W szczególności dotyczą one: szafarza bierzmowania, Eucharystii, szafarza sakramentu pokuty, diakonatu i święceń niższych, małżeństw mieszanych oraz współudziału wiernych w czynnościach świętych z wyznawcami Kościołów odłączonych. Poprzedza je ogólna wypowiedź soboru odnośnie do całokształtu dawnych przepisów dotyczących sakramentów w Kościele Wschodnim. Sobór potwierdza i pochwała dawną dyscyplinę w tym względzie, potwierdza i pochwała też dotychczasową praktykę tego Kościoła w sprawowaniu i udzielaniu sakramentów, a także wyraża życzenie, aby były wznowione dawne przepisy i praktyki, gdyby zaszła tego potrzeba.⁴ Sobór stwierdza więc tu, że Kościół Wschodni może i powinien przestrzegać własnej dyscypliny,⁵ w wielu wypadkach różnej od łacińskiej,⁶ przy sprawowaniu sakramentów. Dopuszcza też możliwość usunięcia niektórych późniejszych naleciałości, w tym także i łacińskich,⁷ gdyby to okazało się pożyteczne lub konieczne dla dobra duchownego wiernych.⁸

1. Szafarz sakramentu bierzmowania

W związku z sakramentem bierzmowania wyjaśniona została sprawa jego szafarza nadzwyczajnego, co w konsekwencji przyczyniło się do usunięcia różnych wątpliwości podnoszonych przez autorów do ostatnich

⁴ Odnośna część Dekretu pod p. (punktem) 12 zaznacza: „Veterem disciplinam de sacramentis apud Orientales Ecclesias vigentem, itemque praxim quae ad eorum celebrationem et ministrationem spectat, Sancta Synodus confirmat et laudat, et, si casus ferat, exoptat ut eadem instauretur”.

⁵ W wielu szczegółach różni się od tej, jakiej trzyma się Kościół obrządku łacińskiego. Por. A. Petroni, *De relatione iuridica inter diversos ritus in Ecclesia Catholica*, Taurini—Romae 1930, s. 57—100.

⁶ Tamże.

⁷ Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „The Jurist”, 25 (1965), nr 2, s. 207.

⁸ Tamże.

czasów.⁹ Wątpliwości te dotyczyły przede wszystkim tego, czy kapłani wschodniego obrządku, mający władzę bierzmowania wiernych swego obrządku, mogą ważnie udzielać tego sakramentu również łacinnikom lub wiernym tych obrządków wschodnich, których kapłani tej władzy nie posiadają.

Omawiany przez nas dekret poleca przede wszystkim, aby w Kościele Wschodnim w pełni była wznowiona dyscyplina o szafarzu bierzmowania, która tu była w mocy od najdawniejszych czasów.¹⁰ W związku z tym dekret stwierdza, iż zgodnie z tradycją tego Kościoła każdy kapłan udziela tu ważnie sakramentu bierzmowania i to zarówno razem z chrztem, jak i niezależnie od niego. Sobór nakazuje jedynie, aby bierzmujący kapłan używał krzyżma poświęconego przez patriarchę lub biskupa. Sobór stwierdza wreszcie, że wszyscy kapłani obrządku wschodniego sakramentu tego mogą udzielać ważnie wszystkim wiernym bez względu na ich obrządek, nie wyłączając również wiernych obrządku łacińskiego.¹¹ Do godziwego udzielania tego sakramentu przez kapłana wschodniego obrządku wymagane jest jednak zachowanie przepisów prawa tak powszechnego, jak i partykularnego, bliżej określającego warunki, w jakich ten sakrament może być udzielany.¹²

W świetle tego jasną jest rzeczą, że obecnie każdy kapłan obrządku wschodniego może ważnie udzielać sakramentu bierzmowania wszystkim wiernym bez względu na obrządek, do jakiego oni należą. Stąd też teraz w żadnym wypadku nie można kwestionować, jak to dotąd czynili niektórzy kanoniści, ważności bierzmowania udzielonego przez kapłana obrządku wschodniego dzieciom łacinników wbrew zakazowi kan. 782 § 5 Kodeksu Prawa Kanonicznego.¹³ Dzisiaj pewną jest również rzeczą, iż

⁹ Por. A. Petrani, op. cit., s. 65—69.

¹⁰ Dekret w p. 13 zaznacza: „Disciplina de ministro S. Chrismatis inde ab antiquissimis temporibus apud Orientales vigens plene instauretur. Idcirco presbyteri hoc sacramentum conferre valent, adhibito Chrismate a patriarcha vel episcopo benedicto”.

¹¹ Dekret w p. 14: „Presbyteri omnes orientales hoc sacramentum, sive una cum Baptismo sive separatim, valide conferre possunt omnibus fidelibus cuiusvis ritus, latino haud excluso, servatis ad liceitatem praescriptis iuris tum communis tum particularis. Presbyteri quoque latini ritus, secundum facultates quibus gaudent circa ministrationem huius sacramenti, valent illud etiam fidelibus Ecclesiarum Orientalium ministrare, sine praeiudicio ritui, servatis quoad liceitatem praescriptis iuris sive communis sive particularis”.

¹² Por. nota 11.

¹³ Kan. 782 § 5: „Nefas est presbyteris ritus orientalis, qui facultate vel privilegio gaudent confirmationem una cum baptismo infantibus sui ritus conferendi, eandem ministrare infantibus latini ritus”. Por. też C. Pujol, *De extensione potestatis confirmandi in presbyteris orientalibus*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 48 (1959), fasc. III—IV, s. 543—551.

od dnia wejścia w życie dekretu soborowego ważnie udzielają tego sakramentu również kapłani tych Kościołów Wschodnich, w których dotąd takiej władzy nie posiadali z racji wyraźnych ograniczeń wprowadzonych przez Stolicę Apostolską.¹⁴ Taki stan był między innymi u Greków na Cyprze¹⁵, Italo-Greków,¹⁶ Malabarczyków¹⁷ i Maronitów.¹⁸

Oдноśnie do kapłanów obrządku łacińskiego, którzy uzyskali władzę udzielania bierzmowania, sobór stawia zasadę, iż mogą oni ważnie udzielać tego sakramentu również wiernym wszystkich obrządków wschodnich w tych samych warunkach, w jakich przysługuje im ta władza w stosunku do łacinników.¹⁹ Jest to przypomnienie zasady podanej już uprzednio przez dekret Kongregacji dla Kościoła Wschodniego z dnia 1 maja 1948 r.²⁰ Dawał on władzę bierzmowania wiernych obrządku wschodniego tym kapłanom łacińskim, którzy upoważnienie do bierzmowania łacinników otrzymali na mocy dekretu Kongregacji Św. Sakramentów wydanego 14 września 1946 r., tj. w ciężkiej chorobie zagrażającej utratą życia.²¹ Wydaje się, iż w oparciu o omawianą dyspozycję dekretu soborowego taką władzę do ważnego bierzmowania wiernych obrządku wschodniego mają obecnie i ci kapłani łacińscy, którzy upoważnienie do bierzmowania łacinników otrzymują na mocy specjalnego indultu Stolicy Apostolskiej bez wyraźnej wzmianki o wiernych obrządku wschodniego. W tym wypadku bierzmowaliby ich jednak niegodziwie, gdyż działaliby wbrew przepisowi kan. 782 § 4. Sankcja natomiast nieważności, przewidziana przez wspomniany kanon w świetle omawianego dekretu soborowego, nie może już dziś mieć zastosowania.²²

Zrozumiałą jest rzeczą, co zresztą dekret soborowy wyraźnie podkreśla, że fakt udzielenia bierzmowania przez kapłana innego obrządku

¹⁴ Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „The Jurist”, 25 (1965), nr 2, s. 208—211.

¹⁵ Innocentius IV, *Sub Catholicae*, 6 mart. 1254 (Collectio Lacensis, II, p. 446).

¹⁶ Benedictus XIV, *Etsi pastoralis*, 1742, § III, n. 1—4.

¹⁷ Synod w Diamper (1599 r.) zakazał kapłanom udzielania tego sakramentu (Mansi, 35, 1230 sq.).

¹⁸ Por. Synodus Libanensis, 1736 r., pars. II, cap. 2. de Baptismo, can. 15; cap. 3 de Confirmatione, can. 2 (Collectio Lacensis, II, col. 121, 123).

¹⁹ Por. nota 11.

²⁰ „Decretum de Sacramento Confirmationis administrando etiam fidelibus Orientalium Rituum a presbyteris latini ritus, qui hoc indulto gaudeant pro fidelibus sui ritus”. AAS, 40 (1948) 422—423.

²¹ „Decretum de Confirmatione administranda iis, qui ex gravi morbo in mortis periculo sunt constituti”. AAS, 38 (1946) 349—358.

²² Kan. 782 § 4: „Presbyter latini ritus cui, vi indulti, haec facultas competat, confirmationem valide confert solis fidelibus sui ritus, nisi, in indulto aliud expresse cautum fuerit”.

nie sprowadza zmiany obrządku u osoby przyjmującej ten sakrament. Dotyczy to zarówno tych wypadków, gdy kapłan wschodniego obrządku udziela bierzmowania łacinnikom, jak i odwrotnie. W żadnym bowiem z tych wypadków kapłan udzielający tego sakramentu nie może działać na szkodę innego obrządku. Ma to zresztą zastosowanie również i przy udzielaniu innych sakramentów w takich sytuacjach.²³

2. Eucharystia

W związku z Eucharystią sobór zwraca uwagę na obowiązek uczestniczenia we Mszy św. oraz zachęca wiernych do częstego przystępowania do komunii świętej. Sobór stwierdza bowiem, iż wierni obrządku wschodniego w dni świąteczne i niedzielne winni brać udział we Mszy św. (*interesse divinae liturgiae*) lub, zgodnie z przepisami i zwyczajami własnego obrządku, w odprawianej w te dni liturgicznej chwalebnej Bożej (*celebrationi divinarum laudum*).²⁴ To zróżnicowanie częściowego przedmiotu święcenia dni świętych podyktowane zostało różną praktyką panującą w Kościele Wschodnim. Aczkolwiek bowiem w wielu Kościołach Wschodnich, podobnie jak w Kościele obrządku łacińskiego, istnieje ścisły obowiązek brania udziału we Mszy św. w dni wyżej wspomniane,²⁵ to jednak na Wschodzie i dzisiaj są jeszcze Kościoły, w których tego obowiązku nie ma lub jest tylko wątpliwy. Taki stan jest,²⁶ np. u Malabarczyków, Malankarezów, Melchitów, Etiopów i Chaldejczyków. W niektórych z tych Kościołów miejscowe synody wspominają wprawdzie o tym obowiązku, lecz nie zostały one nigdy zatwierdzone przez Stolicę Apostolską.²⁷ Wiernych więc tych Kościołów, w których nie istnieje ścisły obowiązek słuchania Mszy św., sobór zobowiązuje do brania udziału w innych publicznych nabożeństwach liturgicznych, odprawianych zgodnie z miejscowymi zwyczajami.

Inną osobliwością, jaką aprobeuje sobór, to czas, w jakim wierni obrządku wschodniego mogą zadośćuczynić obowiązkowi wysłuchania Mszy św. czy wzięcia udziału we wspomnianych nabożeństwach litur-

²³ Por. kan. 98 § 5 Kodeksu Prawa Kanonicznego.

²⁴ Mówi o tym Dekret w p. 15: „Fideles obligatione tenentur diebus dominicis et festis interesse divinae liturgiae aut, iuxta praescripta vel consuetudinem proprii ritus, celebrationi divinarum laudum. Quo facilius fideles hanc obligationem adimplere valeant, statuitur tempus utile, pro hac praecepto adimplendo, decurrere inde a vespere vigiliae usque ad finem diei Dominicae vel festi. Enixe commendatur fidelibus, ut his diebus, imo frequentius ac vel etiam quotidie, Sacram Eucharistiam suscipiant”.

²⁵ Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „The Jurist”, 25 (1965) 212—218.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

gicznych. Sobór stanowi bowiem, iż wierni mogą to uczynić nie tylko w sam dzień niedzielny lub świąteczny, lecz również już od niesporów wigilii poprzedzającej te uroczystości.²⁸ Ta znamienna innowacja w dotychczasowej praktyce Kościoła wprowadzona została dla ułatwienia wiernym spełnienia nakazanego obowiązku. Stanowi to pewną nowość tam przynajmniej, gdzie istnieje obowiązek uczestniczenia we Mszy św. Harmonizuje to zresztą z pojmowaniem dnia liturgicznego u mieszkańców pewnych krajów wschodnich, gdzie dzień taki liczy się od niesporów dnia poprzedniego.²⁹

Omawiany dekret zachęca wreszcie do przyjmowania komunii świętej. Podkreślić tu zaraz należy, że zachęta ta nie odnosi się do komunii św. wielkanocnej i wiatyku udzielanego chorym, gdyż przyjmowanie ich jest obowiązkowe dla wiernych wszystkich obrządków wschodnich.³⁰ Sobór zaleca tu tylko tym wiernym, aby w dni świąteczne i niedzielne, a w miarę możliwości częściej lub nawet codziennie, przyjmowali komunię świętą.³¹ Ta zachęta idzie zresztą po linii wskazań papieży i licznych synodów zachęcających tu wiernych do takiej praktyki.

3. Szafarz sakramentu pokuty

Sobór, stwierdzając częste zamieszkanie wiernych różnych obrządków na wspólnym terenie, uznał za potrzebne wypowiedzieć się na temat władzy kapłanów występujących tam w roli spowiedników. Wypowiedź ta dotyczy tylko takich terenów, które w prawie określane są jako obszary wschodnie (*regiones orientales*) lub terytoria obrządku wschodniego (*territoria ritus orientalis*).³² Według kanonu 303 § 1 n. 2, ogłoszonego przez motu proprio Piusa XII *Postquam Apostolicis Litteris* dnia 22 lutego 1952 r., za pierwsze z nich uważane są te tereny, gdzie obrządek wschodni od dawnych czasów jest zachowywany, chociażby tam nie było erygowanych eparchii, prowincji, arcybiskupstwa lub patriarchatu tego obrządku.³³

²⁸ Por. nota 24.

²⁹ Por. Wilhelm de Vries, *Il Decreto Conciliare sulle Chiese Orientali Cattoliche*, „La Civiltà Cattolica”, 116 (1965) 116.

³⁰ Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „The Jurist”, 25 (1965) 216.

³¹ Por. nota 24.

Oдносны текст Декрету в п. 16 zaznacza: „Ob quotidianam permixtionem fidelium diversarum particularium Ecclesiarum in eadem regione vel territorio orientali, facultas presbyterorum cuiuscumque ritus excipiendi confessiones, a propriis hierarchis rite et sine ulla restrictione concessa, ad totum territorium extenditur concedentis necnon ad loca et fideles cuiuscumque ritus in eodem territorio, nisi hierarcha loci, quoad loca sui ritus, expresse renuerit”

³³ Kan. 303 § 1 n. 2: „Nomine regionum orientalium intelliguntur loca omnia,

Tu należy zaliczyć następujące kraje³⁴: Liban, Egipt, Syria, Irak, Iran, Abisynia, Erytrea, Półwysep Synajski, Transjordanian, Palestyna, Turcja z podległą jej Tracją, Grecja, Cypr, Dodekanez, Albania, Jugosławia, Bułgaria, Rumunia, Rosja, Galicja, Ruś Podkarpacka, Węgry, Ukraina, Małabar w Indiach, a pod pewnym względem również Włochy południowe.

Przez terytoria obrządku wschodniego (territoria ritus orientalis) według wyżej cytowanego kanonu § 1 n. 3 rozumie się natomiast takie miejscowości, gdzie erygowane zostały przynajmniej egzarchaty dla wiernych obrządku wschodniego mieszkających poza obszarami wschodnimi.³⁵ Tak jest³⁶ np. we Francji, Niemczech, Anglii, Australii, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Brazylii, Argentynie. W tych bowiem krajach ustanowieni są przez Stolicę Apostolską egzarchowie apostołscy wschodniego obrządku dla pewnych grup obrządkowych i ci egzarchowie stoją na czele wyznaczonego im terenu nie podlegającego patriarsze lub arcybiskupowi obrządku wschodniego.³⁷ Egzarchowie apostołscy w imieniu papieża sprawują władzę nad wiernymi swego obrządku, a nie biskup rezydencjalny tego obrządku, gdyż nie mogły być tu erygowane diecezje z powodu małej liczby wiernych lub dla innej słusznej racji.³⁸

Omówione wyżej tereny ma więc na uwadze sobór, wypowiadając się w sprawie władzy spowiedników należących do różnych obrządków. Tutaj kapłani mający legalnie i bez żadnych ograniczeń jurysdykcję do słuchania spowiedzi od własnego ordynariusza miejsca, a więc i od egzarchy, mogą spowiadać wszystkich wiernych bez względu na obrządek.³⁹ Mogą to czynić nawet w miejscach należących wyłącznie do jednego obrządku innego niż szafarz udzielający sakramentu pokuty, chyba że ordynariusz tych miejsc wyraźnie sprzeciwiłby się temu.⁴⁰ Praktycznie znaczy to, że kapłani jednego obrządku na tych terenach mogą ważnie i godziwie spowiadać również w kościołach i kaplicach innego obrządku jedynie na mocy jurysdykcji udzielonej im przez własnego ordynariusza.

Poza obszarami i terytoriami, w sensie wyżej podanym, kapłani wschodni muszą uzyskać jurysdykcję do słuchania spowiedzi, nawet wiernych swego obrządku, od ordynariusza miejsca obrządku łacińskiego.

etsi in eparchiam, provinciam, archiepiscopatum vel patriarchatum non erecta, in quibus orientalis ritus ab antiqua aetate servatur”.

³⁴ Por. C. Pujol, *Peculiaris quaestio de forma canonica matrimonii ratione ritus*, „Periodica de re morali, canonica, liturgica”, 51 (1962) 143, nota 21.

³⁵ Kan. 303 § 1 n. 3: „Territorium ritus orientalis significat loca in quibus erecta est saltem exarchia pro fidelibus ritus orientalis extra regiones orientales commorantibus”.

³⁶ Por. C. Pujol, 1. c., s. 143.

³⁷ Motu proprio Piusa XII *Cleri sanctitati* z dnia 11 VI 1957 r., kan. 366.

³⁸ Tamże.

4. *Diakonat i święcenia niższe*

Wspominając o kapłaństwie sobór wypowiada się przede wszystkim za tym, aby w Kościele Wschodnim odżyła i odzyskała swe znaczenie dawna dyscyplina o tym sakramencie.⁴¹ W związku z powyższym podaje on pewne dyspozycje dotyczące diakonatu i święceń niższych łącznie z subdiakonatem. Sobór wyraża życzenie, aby wznowiona tu była instytucja stałego diakonatu (*institutum diaconatus permanentis*), gdy w jakimś kościele partykularnym wyszła ze zwyczaju. Wiadomą jest rzeczą, iż Kościół Wschodni znał tę instytucję od dawnych wieków, lecz z czasem poszła ona w zapomnienie w różnych katolickich obrządkach wschodnich.⁴² Zrozumiałą jest rzeczą, iż ponowne jej tam wprowadzenie byłoby w duchu soborowej *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, dopuszczającej pod pewnymi warunkami diakonat stały również w kościele obrządku łacińskiego.⁴³ W każdym wypadku przywrócenie tej instytucji w jakimś obrządku wschodnim nie może być dokonane decyzją poszczególnego biskupa, lecz uchwałą synodu lub konferencji episkopatu danego terytorium. Według opinii Wojnara poszczególny biskup mógłby jednak przyjąć do jedności kościelnej w charakterze diakona stałego takiego duchownego żonatego, który w Kościele prawosławnym otrzymał święcenia na diakona stałego.⁴⁴

Co dotyczy subdiakonatu i święceń niższych, to prawa i obowiązki związane może określać kompetentna władza ustawodawcza poszczególnego Kościoła Wschodniego. W patriarchacie będzie nią synod patriarchalny, w Kościele, na czele którego stoi arcybiskup większy (*archiepiscopus maior*) — synod arcybiskupstwa, w innych zaś Kościołach — synod prowincjonalny lub narodowy.⁴⁵ Suponuje to możliwość różnego uregulowania tych spraw w różnych Kościołach Wschodnich, gdzie i dotąd nie było jednolitości co do liczby święceń niższych i uprawnień z nimi związanych. To jest też charakterystyczne, że subdiakonat powszechnie zali-

³⁹ Por. nota 32.

⁴⁰ Por. nota 32.

⁴¹ Dekret w p. 17 zaznacza: „*Ut antiqua sacramenti Ordinis disciplina in Ecclesiis Orientalibus iterum vigeat, exoptat haec Sancta Synodus, ut institutum diaconatus permanentis, ubi in desuetudinem venerit, instauretur. Quoad subdiaconatum vero et Ordines inferiores eorumque iura et obligationes, provideat Auctoritas legislativa uniuscuiusque Ecclesiae particularis*”.

⁴² Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „*The Jurist*”, 25 (1965) 219—220.

⁴³ *Constitutio Dogmatica de Ecclesia*, nr 29.

⁴⁴ Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „*The Jurist*”, 25 (1965) 220.

⁴⁵ Tamże.

czany jest tu do święceń niższych. Jedynie Ormianie,⁴⁶ Etiopowie⁴⁷ i Malabarczycy⁴⁸ do ostatnich czasów święcenie to uważali za wyższe. Motu proprio Piusa XII *Postquam Apostolicis Litteris* z 9 lutego 1952 r. stwierdza natomiast definitywnie, iż w Kościele Wschodnim święceniami wyższymi są tylko święcenia kapłańskie i diakonatu, inne uważane są za święcenia niższe z tym jednak, że subdiakonatu nadal na równi z kapłaństwem i diakonatem stanowi zrywającą przeszkodę małżeńską.⁴⁹

Co do innych święceń niższych brak jest tu również jednolitości. O ile bowiem Ormianie posiadają wszystkie święcenia niższe znane w obrządku łacińskim,⁵⁰ Rusini⁵¹ — ostiariat, akolitatu i lektoratu, a Maronici⁵² — kantoratu i lektoratu, to Etiopowie⁵³ sam tylko lektoratu.

Do kompetencji wyżej wspomnianej władzy ustawodawczej poszczególnych Kościołów Wschodnich należy obecnie nie tylko określanie praw i obowiązków związanych ze święceniami niższymi łącznie z subdiakonatem, lecz także ustalanie liczby tych święceń i ich stopnia.⁵⁴ Wydaje się jednak, że i dzisiaj nie może ona pozbawić subdiakonatu skutku zrywającej przeszkody małżeńskiej, gdyż ustalanie i znoszenie przeszkód małżeńskich zastrzeżone jest wyłącznie Stolicy Apostolskiej.

5. Małżeństwa mieszane

W kwestii sakramentu małżeństwa sobór wypowiada się tu jedynie co do formy prawnej zawierania małżeństw mieszanych (*matrimonia mixta*) i to tylko tych, które dochodzą do skutku między katolikami obrządku wschodniego i akatolikami ochrzczonymi należącymi również do jednego z obrządków wschodnich. W stosunku do takich małżeństw sobór złągo-

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Motu proprio Piusa XII *Postquam Apostolicis Litteris*, kan. 310: „*Nomine ordinum maiorum intelliguntur presbyteratus et diaconatus; minorum vero ordinum, ceteri*”. Motu proprio Piusa XII *Cleri sanctitati* z 1957 r. w kan. 70 stanowi: „*Subdiaconi omnesque clerici in maioribus ordinibus constituti ita a nuptiis arcentur ut, ad normam iuris, ad matrimonium contrahendum inhabiles sint*”.

⁵⁰ *Acta et decreta Concilii Nationalis Armeniorum an. 1911, tit. III, cap. 9, nn. 516—519.*

⁵¹ *Synodus Provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae MDCCXX, tit. III, § VII.*

⁵² *Synodus Libanensis, 1736 r., par II, cap. 14 de sacramento ordinis, n. 21 sq. (Collectio Lacensis, II, col. 237—238).*

⁵³ Por. F. Cappello, *Tractatus canonico-moralis de sacramentis*, vol. IV — *De Sacra Ordinatione*, ed. 3, Taurini—Romae 1951, n. 729, s. 514.

⁵⁴ Por. nota 41.

dził znacznie⁵⁵ wymóg o konieczności przestrzegania formy prawnej przepisanej w wypadkach zwykłych przez motu proprio Piusa XII *Crebrae allatae sunt* w kan. 85 § 1. Od wejścia w życie tego kanonu, tj. od 2 maja 1949 r., katolicy obrządku wschodniego mogli zawierać ważne małżeństwa tylko wobec ordynariusza miejsca lub proboszcza terytorium zawarcia związku małżeńskiego i przynajmniej dwóch świadków zwykłych.⁵⁶ Zarówno ordynariusz miejsca, jak i proboszcz mógł delegować innego kapłana katolickiego, który by, podobnie jak oni, występował w charakterze świadka urzędowego błogosławiącego związek małżeński.⁵⁷ Forma ta konieczna była do ważności małżeństwa nie tylko wtedy, gdy katolicy obrządku wschodniego małżeństwo zawierali między sobą, lecz i wówczas, gdy je zawierali z akatolikami tak ochrzczonymi, jak nieochrzczonymi.⁵⁸ W myśl kanonu 90 wspomnianej kodyfikacji wschodniej do ustalonej formy prawnej obowiązani byli również i ci wszyscy, którzy kiedykolwiek należeli do Kościoła Katolickiego, aczkolwiek później przeszli do schizmy lub herezji.⁵⁹ Dotyczyło to więc zarówno tych, którzy byli ochrzczeni w Kościele Katolickim, jak i poza nim, byleby tylko przez pewien czas formalnie należeli do jednego z katolickich obrządków wschodnich.

Omawiany dekret soborowy czyni w tym względzie pewien wyłom. Ustala bowiem, iż forma prawna, przepisana przez motu proprio *Crebrae allatae sunt*, przy małżeństwach katolików obrządku wschodniego z akatolikami ochrzczonymi należącymi również do tego obrządku jest konieczna jedynie do godziwości związku małżeńskiego, a nie do jego ważności.⁶⁰ Do ważności natomiast takich związków dekret soborowy, przy

⁵⁵ Por. Wilhelm de Vries, *Il Decreto Conciliare sulle Chiese Orientali Cattoliche*, „La Civiltà Cattolica”, 116 (1965) 116.

⁵⁶ Kan. 85 § 1: „Ea tantum matrimonia valida sunt quae contrahuntur ritu sacro, coram parcho, vel loci Hierarcha, vel sacerdote cui ab alterutro facta sit facultas matrimonio assistendi et duobus saltem testibus, secundum tamen praescripta canonum qui sequuntur, et salvis exceptionibus de quibus in cann. 89, 90”.

⁵⁷ Kan. 87.

⁵⁸ Kan. 90: „§ 1. Ad statutam superius formam servandam tenentur: 1-o Omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex haeresi aut schismate conversi, licet sive hi sive illi ab eadem postea defecerint, quoties inter se matrimonium ineunt; 2-o Iidem, de quibus in n. 1, si cum acatholicis, sive baptizatis sive non baptizatis, etiam post obtentam dispensationem ab impedimento mixtae religionis vel disparitatis cultus, matrimonium contrahant. § 2. Firmo autem praescripto § 1, n. 1, acatholici baptizati, si inter se vel cum acatholicis non baptizatis contrahant, nullibi tenentur ad catholicam matrimonii formam servandam”

⁵⁹ Por. nota 58.

⁶⁰ Dekret w p. 18 stwierdza: „Ad praecavenda matrimonia invalida, quae catholici orientales cum acatholicis orientalibus baptizatis matrimonium ineunt, et ad consulendum nuptiarum firmitati et sanctitati nec non domesticae paci,

przestrzeganiu innych wymogów prawa, domaga się jedynie obecności kapłana, nie żądając jednak tego, aby nim był wyżej wspomniany proboszcz lub ordynariusz miejsca. Dekret soborowy nie podkreśla też tego, aby nim był koniecznie kapłan katolicki. Stąd też stwierdzić należy, iż w danym wypadku przy małżeństwach mieszanych świadkiem urzędowym może być również kapłan akatolicki, byleby tylko był on obrządku wschodniego.⁶¹ W tym też kierunku szła dyskusja soborowa nad projektem omawianego dekretu.⁶² Sam bowiem projekt, przedłożony na III sesji soborowej, nie przewidywał takiego generalnego rozstrzygnięcia w tym względzie. Szedł on jedynie po linii rozszerzenia uprawnień wszystkich ordynariuszów miejsca przez przyznanie im władzy do udzielania dyspens od przepisanej formy prawnej przy małżeństwach mieszanych. Ordynariusze ci mogliby udzielać takich dyspens tylko wtedy, gdyby bez większej trudności przepisana forma nie mogła być zachowana, a przynajmniej strona katolicka była gotowa złożyć szczerze zwykle rękojmie.⁶³ Wypada tu zaznaczyć, że na mocy motu proprio Piusa XII *Crebrae allatae sunt* z 1949 r.⁶⁴ i *Cleri sanctitati* z 1957 r.⁶⁵ takich dyspens mogli dotąd udzielać tylko patriarchowie. Wprawdzie w 1957 r. Kongregacja Św. Oficjum i Kongregacja dla Kościoła Wschodniego podobnych uprawnień udzieliła metropolitom „Extra patriarchatum” i innym ordynariuszom miejsca, którzy nie mają żadnego niższego zwierzchnika od Stolicy Apostolskiej, lecz uprawnienia te otrzymali oni tylko „ad quinquennium”⁶⁶

Wyżej omówione złagodzenie przez sobór przepisów o formie prawnej przy małżeństwach mieszanych podyktowane zostało troską Kościoła

Sancta Synodus statuit formam canonicam celebrationis pro his matrimoniis obligare tantum ad liceitatem; ad validitatem sufficere praesentiam ministri sacri, servatis aliis de iure servandis”.

⁶¹ Wydaje się, że rolę świadka urzędowego w tym wypadku mógłby pełnić również upoważniony do tego przez kompetentną władzę diakon. Dekret soborowy (p. 29) określa go bowiem terminem „minister sacer”, a termin ten można odnieść również i do diakona. Zgodne byłoby to zresztą z *Konstytucją dogmatyczną o Kościele*, która o uprawnieniach diakona mówi w ten sposób: „Diaconi est, prout ei a competenti auctoritate assignatum fuerit [...] matrimonio Ecclesiae nomine adistere et benedicere [...]” AAS, 57 (1965) 36.

⁶² Dokładny przebieg dyskusji soborowej nad tym Dekretem podaje „*Civiltà Cattolica*”, 116 (1965) 578—599.

⁶³ Por. *Schema Decreti De Ecclesiis Orientalibus*, Typis Polyglottis Vaticanis -- MCMLXIV, p. 8, n. 18.

⁶⁴ Kan. 32 § 2 n. 5.

⁶⁵ Kan.

⁶⁶ Wspomina o tym Dekret omawiany w nocie 23 wyjaśniającej postanowienie soboru.

o zapobieżenie zawierania małżeństw nieważnych chęcią usunięcia nieporozumień rodzinnych oraz chęcią chronienia stałości i świętości małżeństwa. Te motywy były wysuwane przez ojców soborowych w czasie dyskusji nad projektem przedłożonego dekretu. Podkreślano też tu trudności, zwłaszcza dla niewiast katoliczek, następujące się w tym względzie przy konieczności dostosowania się do wymogów motu proprio *Crebrae allatae sunt*.⁶⁷ Na Wschodzie bowiem małżeństwa z zasady zawierane są wobec proboszcza narzeczonego, a nie narzeczonej.⁶⁸ W myśl wypowiedzi ojców soborowych przyznanie ordynariuszom proponowanych przez Komisję uprawnień do udzielania dyspens dla małżeństw mieszanych nie usunęłoby wszystkich niebezpieczeństw i trudności.

W świetle tego, co dotąd zostało powiedziane, należy podkreślić, iż wprowadzone złagodzenie nie może mieć zastosowania przy zawieraniu małżeństw łacinników z osobami obrządku wschodniego i to bez względu na to, czy one są katolikami lub akatolikami. To samo należy powiedzieć o małżeństwach katolików obrządku wschodniego z akatolikami nie należącymi do tego obrządku. Z tej też racji małżeństwa katolików obrządku wschodniego z protestantami muszą być zawierane z zachowaniem dotychczasowej formy prawnej,⁶⁹ gdyż dekret soborowy mówi wyraźnie jedynie o takich małżeństwach, gdzie wchodzi w grę katolicy i akatolicy obrządku wschodniego.

6. Współdziałanie wiernych w czynnościach świętych z wyznawcami Kościołów odłączonych

Doniosłej wagi postanowieniem soboru, mającym związek z omawianym przez nas tematem, jest wreszcie ustalenie wyraźnych norm określających granice dopuszczalnego współdziałania wiernych w czynnościach religijnych z akatolikami obrządku wschodniego, zwłaszcza w dziedzinie sakramentów (*communicatio in sacris quoad sacramenta*). Podaje je dekret w punktach 26—29. Dotychczas te sprawy w zasadzie regulował Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonach: 731 § 2, 1258, 2316. W myśl podanych tu wskazań aktywne, czyli formalne, uczestnictwo wiernych w aktach kultu akatolickiego jest bezwzględnie wzbronione. Co zaś dotyczy uczestnictwa biernego, to może ono być tolerowane dla ważnych powodów z racji piastowanego urzędu lub godności cywilnej, gdy chodzi o branie udziału w pogrzebach i ślubach akatolickich oraz podobnych innych obchodach, byle tylko nie było niebezpieczeństwa utraty wiary

⁶⁷ Por. „*Civiltà Cattolica*”, 116 (1965) 579—599.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Por. Meletius M. Wojnar, *Decree on the Oriental Catholic Churches*, „*The Jurist*”, 25 (1965) 223.

lub zgorszenia.⁷⁰ W razie wątpliwości co do ważności przyczyny usprawiedliwiającej to uczestnictwo sąd należy do ordynariusza miejscowego.⁷¹ Te same reguły były w zasadzie stosowane również wtedy, gdy chodziło o uczestnictwo akatolików w czynnościach religijnych Kościoła. I w tych wypadkach należało baczyć, aby ono nie rodziło zgorszenia i indyferentyzmu u wiernych, a akatolików nie utwierdzało w ich błędach. W myśl kan. 731 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego kapłan katolicki w żadnym wypadku nie może udzielać sakramentów heretykom i schizmatykom, nawet błędzącym w dobrej wierze, dokąd nie wyrzekną się swoich błędów i nie pojedną się z Kościołem.⁷²

Dotychczasowe przepisy w omawianej materii znacznie złagodził sobór, gdy chodzi o *communicatio in sacris* katolików z ochrzczonymi akatolikami obrządku wschodniego. W myśl bowiem omawianego dekretu soborowego ci chrześcijanie wschodni, będący w rozłączeniu z Kościołem Katolickim w dobrej wierze (*bona fide*), mogą przyjmować w Kościele sakramenty pokuty, Eucharystii i namaszczenia chorych, gdy o to dobrowolnie proszą i mają należyłą dyspozycję.⁷³ W tej sytuacji obecnie, wydaje się, nie są oni w żadnym wypadku zobowiązani do formalnego otrzymania zwolnienia od ekskomuniki, o której mówi kanon 2314.⁷⁴ Sobór zezwala też katolikom przyjmować od duchownych akatolickich te same sakramenty, gdy są one ważne w ich Kościele. Katolicy godziwie mogą to czynić jednak tylko wtedy, gdy domaga się tego konieczność lub prawdziwy pożytek duchowy, a dostęp do kapłana katolickiego jest fizycznie lub moralnie niemożliwy.⁷⁵ Zawsze przy tym, jak to wyraźnie zaznacza dekret soborowy, za podstawę do złagodzenia dotychczasowej dyscypliny

⁷⁰ Kan. 1258: „§ 1. *Haud licitum est fidelibus quovis modo active assistere seu partem habere in sacris acatholicorum. § 2. Tolerari potest praesentia passiva seu mere materialis, civilis officii vel honoris causa, ob gravem rationem ab Episcopo in causa dubii probandam, in acatholicorum funeribus, nuptiis similibusque sollemniis, dummodo perversionis et scandali periculum absit*”.

⁷¹ Tamże.

⁷² Kan. 731 § 2: „*Vetitum est Sacramenta Ecclesiae ministrare haereticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius, erroribus reiectis, Ecclesiae reconciliati fuerint*”.

⁷³ Dekret w p. 27 stanowi: „*Positis memoratis principiis, Orientalibus, qui bona fide seiuncti inveniuntur ab Ecclesia catholica, si sponte petant et rite sint dispositi, sacramenta Poenitentiae, Eucharistiae et Unctionis Infirmorum conferri possunt; imo, etiam catholicis eadem sacramenta licet petere ab iis ministris acatholicis, in quorum Ecclesia habentur valida sacramenta, quotiescumque id necessitas aut vera spiritualis utilitas suadeat, et accessus ad sacerdotem catholicum physice vel moraliter impossibilis evadat*”.

⁷⁴ Kan. 2314 § 1 n. 1: „*Omnes a christiana fide apostatae et omnes et singuli haeretici aut schismatici: 1-o incurrunt ipso facto excommunicationem*”.

⁷⁵ Por. nota 73.

ma być brane pod uwagę: ważność sakramentów, dobra wiara i usposobienie wewnętrzne pragnącego przyjąć sakrament, konieczność wiecznego zbawienia, nieobecność właściwego kapłana, wykluczenie niebezpieczeństw, których winno się unikać oraz formalnego przyłgnięcia do błędu.⁷⁶ Stąd też nigdy nie dozwolone jest omawiane współuczestnictwo w sakramentach, gdyby to szkodziło jedności Kościoła albo zawierało w sobie formalne uznanie błędu, niosło niebezpieczeństwo zbłądzenia w wierze, zgorszenie lub indyferentyzm religijny. Takie bowiem *communicatio in sacris* zabronione jest prawem Bożym.⁷⁷

Dodać wreszcie należy, że sprawa *communicatio in sacris* zarówno w dziedzinie sakramentów, jak i w innych wypadkach, o których sobór wspomina, powierzona jest pieczy i kierownictwu ordynariuszów miejsca, którzy w tej materii mogą wydawać bliższe jeszcze normy postępowania.⁷⁸

W świetle tego, co wyżej zostało powiedziane, należy stwierdzić, iż dyspozycja kanonu 731 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego o zakazie udzielania sakramentów akatolikom ochrzczonej a błądzącym w dobrej wierze, została znacznie ograniczona. Podobnie jest również z postanowieniem kan. 2364 zapowiadającym kary za bezprawne udzielanie sakramentów tym osobom,⁷⁹ którym prawo kościelne tego zakazuje. Należy tu też stwierdzić, że schizmatycy błądzący *bona fide* wolni są od kary ekskomuniki, o której wspomina kan. 2314. Dekret soborowy dozwala bowiem dopuścić ich do sakramentów bez obowiązku zwalniania ich od tej kary, która ze swej natury zawsze zabrania przyjmowania sakramentów.

⁷⁶ Dekret soborowy w wyjaśnieniu zamieszczonym pod numerem 33 zaznacza: „*Fundamentum mitigationis consideratur: 1) validitas sacramentorum; 2) bona fides et dispositio; 3) necessitas salutis aeternae; 4) absentia sacerdotis propria; 5) exclusio periculorum vitandorum et formalis adhaesionis errori*”.

⁷⁷ Wyraźnie mówi o tym Dekret w p. 26: „*Communicatio in sacris, quae unitatem Ecclesiae offendit aut formalem errori adhaesionem vel periculum aberrationis in fide, scandali et indifferentsismi includit, lege divina prohibetur [...]*”.

⁷⁸ Takie dyspozycje podaje Dekret w p. 29: „*Haec mitior communicationis in sacris cum fratribus Ecclesiarum Orientalium seiunctarum ratio vigilantiae et moderamini hierarcharum locorum committitur, ut, collatis inter se consiliis, et, si casus ferat, auditis etiam hierarchis Ecclesiarum seiunctarum, opportunis efficacibusque praeceptis et normis christianorum moderentur conversationem*”.

⁷⁹ Kan. 2364: „*Minister qui ausus fuerit Sacramenta administrare illis qui iure sive divino sive ecclesiastico eadem recipere prohibentur, suspendatur ab administrandis Sacramentis per tempus prudenti Ordinarii arbitrio definiendum aliisq; poenis pro gravitate culpae puniatur, firmis peculiaribus poenis in aliqua huius generis delicta iure statutis*”.

LA DISCIPLINE SACRAMENTAIRE SELON LE DÉCRET
DE ECCLESIIIS ORIENTALIBUS CATHOLICIS DU 2ND CONCILE DU VATICAN

Le décret sur les Églises Orientales Catholiques, promulgué le 21 nov. 1964 à la IIIe session du 2nd Concile du Vatican, traite, parmi diverses questions touchant les rites orientaux, de la discipline sacramentaire. En cette matière les dispositions qu'il formule portent sur ces points surtout qui suscitaient des doutes ou qui exigeaient d'être adaptés aux conditions nouvelles et au développement de l'esprit oecuménique.

Le décret déclare avant tout que tout prêtre de rite oriental peut conférer valablement la confirmation à tous les fidèles, sans égard à leur rite, même aux latins, et ce aussi bien immédiatement après le baptême que séparément. Quant aux prêtres latins qui ont obtenu le pouvoir de confirmer les fidèles de leur rite ils peuvent administrer valablement le sacrement aux orientaux, dans les mêmes conditions toutefois dans lesquelles ils peuvent exercer ce pouvoir à l'égard des catholiques latins. Pour la licéité de la confirmation conférée aux fidèles d'un autre rite est exigé le respect des conditions du droit tant commun que particulier.

Au sujet de l'Eucharistie, le Concile rappelle l'obligation de participer à la messe ou, là où le droit particulier et la coutume l'ont établi, à la louange divine liturgique tous les dimanches et fêtes de précepte. Le Concile précise que les fidèles peuvent accomplir ce devoir non seulement le jour même du dimanche ou de la fête mais encore la veille, à partir des premières vêpres. Il invite également à la communion fréquente. Touchant le ministre du sacrement de pénitence le Concile déclare que dans les régions de rites mêlés (*regiones orientales, territoria ritus orientalis*) le prêtre qui a obtenu de son propre ordinaire du lieu le pouvoir d'entendre en confession sans restriction peut confesser aussi les fidèles d'autres rites, même dans les lieux appartenant exclusivement à un rite autre que le sien, sauf opposition expresse de l'ordinaire de ceux-ci.

Le Concile recommande le retour à l'institution du diaconat stable dans les Églises orientales. Quant aux ordres mineurs, dont fait partie aussi le sous-diaconat, les devoirs et les droits y attachés peuvent être définis par l'autorité législative de chaque Église particulière.

Le Concile prend position sur la forme juridique des mariages mixtes conclus entre catholiques de rite oriental et non catholiques orientaux. Dans ces mariages, la forme prescrite par le motu proprio de Pie XII *Crebrae allatae sunt* n'est requise que pour la licéité. La présence d'un prêtre quelconque, même non catholique de rite oriental, bénissant l'union conjugale, suffit pour la validité.

Le concile adoucit enfin les prescriptions concernant la *communicatio in sacris* et ce également en matière de réception des sacrements. Dans des conditions strictement déterminées il permet en effet aux chrétiens orthodoxes de recevoir dans l'Église catholique les sacrements de pénitence d'eucharistie et d'extrême-onction, sans exiger au préalable la profession formelle de la foi catholique ni la levée de l'excommunication. Les catholiques peuvent de même solliciter ces sacrements du ministre non catholique quand la nécessité ou leur bien spirituel l'exige et qu'ils ne peuvent physiquement ou moralement s'adresser à un prêtre catholique. Il incombe cependant aux ordinaires des lieux de veiller en cette matière et de formuler le cas échéant des dispositions et des recommandations particulières.